

**ОБЩЕСТВЕНИ НАГЛАСИ ОТНОСНО ЕВРОПЕЙСКА СОЦИАЛНА
ПОЛИТИКА
(ПО ДАННИ ОТ 8 ВЪЛНА НА ESS)**

**Доц. д-р Сийка Костадинова Ковачева, *siyka@uni-plovdiv.bg*
Катедра Приложна и институционална социология, Философско-
исторически факултет
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“**

**Гл. ас., д-р Донка Атанасова Кескинова, *d.keskinova@uni-plovdiv.bg*
Катедра Приложна и институционална социология, Философско-
исторически факултет
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“**

Резюме: Социалната политика е често пренебрегвана в публичните дискурси относно европейската интеграция, макар че е важно средство на засилване на нейната легитимност. На основата на систематичен анализ на масовите нагласи към европейското обединение, измерени в Осмата вълна на Европейското социално изследване (ESS), тази статия показва, че в ЕС като цяло европейците са склонни да подкрепят въвеждането на общо-европейска схема за социално подпомагане и да смятат, че вземането на повече решения на наднационално равнище ще подобри социалната сигурност за всички. На равнището на отделните страни гражданите са разделени в своите предпочитания към национална или европейска социално-осигурителна система. На индивидуално равнище ниско-статусните групи в отделните страни са по-склонни да подкрепят общоевропейски социални мерки, отколкото гражданите на по-високите етажи на социалната пирамида. Разширяването на интеграцията към по-активна наднационална социална политика ще осигури подкрепата именно на групите, които днес се чувстват изоставени от европейския проект.

Ключови думи: европейска интеграция, европейска социална политика, общо-европейски мерки за социална защита, масови нагласи

JEL: H55, H59

**PUBLIC ATTITUDES TOWARDS EUROPEAN SOCIAL POLICY
(ACCORDING TO ESS 8 WAVE)**

**Assoc. Prof., Siyka Kostadinova Kovacheva, PhD *siyka@uni-plovdiv.bg*
Department of Applied and Institutional Sociology,
Faculty of Philosophy and History, Paisii Hilendarski University of Plovdiv
Head Assist. Prof., Donka Atanasova Keskinova, PhD *d.keskinova@uni-
plovdiv.bg*
Department of Applied and Institutional Sociology,
Faculty of Philosophy and History
Paisii Hilendarski University of Plovdiv**

Abstract: Social policy is often overlooked in public discourses over European integration despite that it is a significant instrument for raising its legitimacy. On the basis of systematic analysis of mass attitudes to European unification, measured in the 8th wave of European Social Survey (ESS), this paper shows that in the EC as a whole

Europeans tend to support the introduction of an all-European scheme for social assistance and to consider that more decisions taken on the supranational level will improve social security for all. At the level of the separate countries the citizens are divided in their preferences for a national or a supranational European social security system. On the individual level, the low-status groups are more inclined to support all-European social measures than the citizens at the higher ranks of the social hierarchy. The expansion of integration towards a more pro-active supranational social policy will secure the support precisely of the groups who today feel left behind in the European project.

Key words: European integration, European social policy, all-European measures for social protection, mass attitudes

JEL: H55, H59

1. Увод

Процесът на европейска интеграция в края на второто десетилетие на 21-ви век се изправи пред ново социално предизвикателство – пандемията Ковид19, застрашавашо здравето и живота на европейските граждани. Към рисковете, породени от икономическата конкуренция, развитието на новите форми на труд и застаряването на населението в Европа се добави рязкото преобръщане на тенденцията в очакваната продължителност на живота от постепенно, но постоянно нарастване към намаляване (Eurostat, 2021). Страните-членки на ЕС реагираха с многобройни национални, а в последствие и регионални ограничения за пътуването на европейските граждани, пълни или частични затваряния на националните граници и здравни мерки (Benton, Batalova, Davidoff-Gore and Schmidt, 2021). Некоординираните и често напълно хаотични действия на националните правителства не допринесоха за интегрирането на здравната защита в по-общата социална политика на отделните страни, макар че поставиха въпроса за търсенето на съгласувани „европейски“ решения на проблемите. Неособено ефективните действия на ЕК за осигуряването на ваксини за европейските граждани през първата половина на 2021 г. не допринесоха за трайно ориентиране на масовите нагласи към по-тясна интеграция в областта на социалната защита.

Водовъртежът от противоречиви тенденции и нарастваща социална несигурност в началото на третото десетилетие на 21 век засилва вниманието към европейската социална политика. Ако опитите за преодоляване на последиците от финансовата криза от 2008 г. бяха насочени към значително икономическо реструктуриране и свиване на държавите на всеобщо благоденствие в отделните страни, то политиките спрямо пандемичната обстановка, както на национално, така и на нивото на ЕС са значително по-социално ориентирани. Примери в това отношение са Европейския стълб за социалните права (ЕК, 2017) и решенията на срещата на върха в Порто през май 2021 г. (ЕС, 2021). В публичния дебат се обсъждат множество конкретни мерки за засилване на европейската интеграция в областта на социалната политика като въвеждането на общоевропейски минимум за социално подпомагане, осигуряване на адекватна защита на самонаетите и работещите на нестандартни трудови договори в ЕС и други.

Как ще се развият тези и други инициативи за формиране на по-съгласувана и по-активна наднационална социална политика в ЕС в следващите години зависи в голяма степен и от нагласите на европейските граждани и тяхната готовност да ги одобряват и приемат. В научната литература се отделя малко внимание на отношението на хората към социалното измерение на европейската интеграция, както и на масовите предпочитания към нивото, на което да се формира защитата на социалните права - общо-европейско или национално. Задълбоченият анализ на социално-политическите ориентации може да разкрие дали сред гражданите се формират про- или дез-интеграционни ориентации, които остават повече или по-малко неизявени и оттам скрити за политическия дебат, воден на експертно ниво. Преди да можем да оценим ефекта на продължаващата пандемия върху обществените ориентации спрямо европейската интеграция в областта на социалната политика е необходимо да отчетем тяхното състояние преди общественото осъзнаване на самата здравна заплаха от 2020-21 г.

Осмата вълна на Европейското социално изследване (ESS, 2016) предоставя уникалната възможност да измерим обществените нагласи към социалната политика в ЕС на основата на сравними данни от 23 страни (в и извън

ЕС), получени от допитване до гражданите на съответните страни, проведено през 2016-2017 г. – почти десетилетие след икономическата криза и мерките за нейното преодоляване. Моделът на изследването включва индикатори за измерване, както на нагласите към задълбочаване на интеграцията на европейско ниво, така и към социалната политика на национално ниво (ESS, 2018). В тази статия първо анализираме данните за одобрението на гражданите от включените страни към европейската социална политика чрез създаване на синхронизирана система за социални помощи в рамките на Европейския съюз като цяло. След това представяме обществените оценки на редица мерки за социална защита на национално ниво. В третата част съпоставяме мненията на населението в отделните страни членки за европейската социална политика с нагласите им спрямо европейската интеграция изобщо, за да оценим подкрепата за формирането на ЕС като държава на социалното инвестиране (Crouch, 1999). След тази, до голяма степен дескриптивна част на статията предлагаме обяснение на тези нагласи, като измерваме различията между страните и формирането на групи страни със сходни ориентации чрез клъстерен анализ, и след това търсим влиянието на основни индивидуални фактори чрез логистичен регресионен анализ. На тази основа статията завършва с дискусия относно предпочитанията на европейските граждани към европейска или към национална социална политика и степента им на готовност за по-тясна интеграция в тази област.

2. Теоретико-методологическа рамка на анализа

В тази статия разглеждаме понятието европейска социална политика¹ като съвкупност от цели, принципи и механизми за социална сигурност, които са в компетенциите на институциите на ЕС, докато националната социална политика в Европа са тези цели, принципи и механизми, които се осъществяват от националните правителства и други институции в отделните национални държави. Според Договора на ЕС и заложения принцип на субсидиарността, дейностите за насърчаване на заетостта, предоставянето на социална защита, гарантиране на равенство и качество на труд и живот са отговорност и компетентност на отделните страни-членки.

Обликът на политиката на ЕС в социалната област се определя от европейския социален модел, разбран като общата визия, сплотяваща европейските страни около споделените ценности за равенство и солидарност, по думите на историка Тони Джуд (Judt, 2011). Именно европейският социален модел е това, което отличава европейските общества от другите демокрации в съвременния свят и придава легитимност на юридическите норми и политическите институции на ЕС в очите на европейските граждани и той е магнитът, който привлича мигранти и бежанци от цял свят (Thebom, 1995; Crouch, 1999). Европейската комисия се позовава на концепцията за европейския социален модел в Бялата книга за европейска социална политика, която го определя като „уникална сплав от икономическо благополучие, социална сплотеност и високо общо качество на живот“ (ЕС, 1994: 1). Целите за включващ икономически растеж и осигуряване на достойни условия на труд и живот присъстват още в обществените настроения в следвоенните години в Европа и получават все по-голяма легитимност и практическа насоченост с развитието на европейското законодателство. Силен тласък към по-тясно сътрудничество на

---

¹ Използваме термините европейска социална политика и социална политика на ЕС като синоними.

общоевропейско равнище дава Планът за действие в изпълнение на Европейския стълб на социалните права (ЕС, 2021). Разбирането за необходимата взаимовръзка между устойчив икономически растеж и социално включване обаче не е безпроблемно и е обект на академичен и политически дебат, а самата концепция е полисемантична и подлежи на деконструиране (Jepsen and Pascual, 2005).

Анализът на националните политики за предоставяне на социална сигурност и гарантиране на социалните права на европейските граждани в страните-членки на ЕС разкрива значителна разнородност на социално-политически решения, които могат да бъдат обобщени в три, четири или пет режима на благополучие (Esping-Anderson, 1990, 2002; Gallie and Paugam, 2000; Bahle, Jürgen and Wendt, 2010). В това многообразие от социални измерения на развитието в отделните страни-членки се очертава и тенденция към търсенето на общи решения (Kovacheva, Doorne-Huiskes, Anttila, 2011; Томова, 2021) и сближаване на националните държави на всеобщо благоденствие. Според Трелфал (Threlfall, 2007: 272) липсата на достатъчно внимание в политическия дебат на социалното измерение на съюза е необосновано, тъй като обхватът на общите мерки в социалната политика непрекъснато се разширява. Нещо повече, координирането на системите за социална сигурност в европейското законодателство, особено в областта на мобилността и единния трудов пазар в рамките на ЕС, вече е достигнало такава степен на разширяване социалните права на гражданите в страните-членки, значително по-висока от тези, предоставяни от националните държави, че според Корнелисен и де Виспеларе (Cornelissen and De Wispelare, 2020: 147) то е допринесло за формирането на „скрита държава на всеобщо благоденствие“ в ЕС, която все още остава незабелязана и недостатъчно дискутирана в академичния, публичен и политически дискурс.

В полето на научното разбиране и обяснение на европейска интеграция съществува голям спектър от теории, които съответства на многообразието на процесите на европейско обединение (Saurugger, 2014; Hooghe and Marks, 2019; Schimmelfennig and Winzen, 2019). Изследователите, работещи от политологична перспектива, акцентират върху създаването на институционални структури на наднационално ниво и промените в техните компетенции (Pierson, 1996). Приносът на социологическия подход² се състои в това, че той връща колективните и индивидуалните актьори в анализа на интеграцията и обръща внимание на техните нагласи (Saurugger, 2014: 173). Към разглеждането на европейската интеграция като целенасочено налагане на европейско законодателство и регулации отгоре, характерно за политологическия подход, се добавя изследването на европеизирането отдолу, във формата на спонтанни действия и асоциации на граждани на различни нива (Trenz, 2011: 213). Нещо повече, европейската интеграция се осъществява не само от субекти на различни нива на управление, но посредством обмяната и апроприирането на материални мрежи, технически системи и знания, които прекосяват националните граници, често незабелязано от политическите елити (Misa and Schot, 2005). Включването на многообразните актьори в анализа на интеграцията позволява да отчетем разнородността на техните позиции и принос към обединението – „хетерогенността на богатството и идентичностите“ по израза на Шимелфенинг

---

² В рамките на социологическия подход се формират различни теории за европейската интеграция, които тръгват от различни класически традиции (Вебер, Парсънс, Бурдийо). Тук подчертаваме само някои общи характеристики, които са релевантни за изследването на масовите нагласи.

и Винцен (Schimmelfennig et al., 2019: 1176). В социологическа перспектива европейската интеграция се разглежда като диференциран процес, който сам води до нови различия и неравенства, като създава групи на печелещи и губещи от интеграцията. Оттук и необходимостта да се изследват ценностните ориентации и подкрепата на гражданите за политиките на ЕС и за обединението като цяло. Европейският съюз е нов тип социалност, която защитава своята легитимност не само чрез формалната рационалност на своите процедури, но и чрез лоялността на своите граждани (Trenz, 2011: 195).

Интеграционните процеси стават видими за обикновените граждани, когато директивите на ЕК подобряват условията на труд и живот на определени групи. И обратното, нарастващият евроскептицизъм и неудовлетвореност от социално-икономически ползи от интеграцията, особено след кризата в еврозоната от 2008 г., може да доведе до ренационализация на компетенциите в ЕС (Vollaard, 2018: 7). При това централизацията на компетенциите става по-бързо в едни, отколкото в други сектори и например, много повече регулации са приети в монетаристката политика, отколкото в социалната (Nix, 2005). Нещо повече, както твърди Волард (Vollaard, 2018), интеграцията в една област може да доведе до дезинтеграция в друга.

Обединението в областта на социалната политика на ЕС не се осъществява еднопосочно, посредством непрекъснато разширяване на социалните права, а включва противоречиви процеси, в които договорени права могат да бъдат оспорени, ограничени или премахнати, а също и нови да бъдат приети. Пандемията Ковид 19 показва колко лесно се прокъсват мрежите на социална защита и колко необходима става стратегията за социално инвестиране в човека. Върху интеграционните процеси в социалната политика различни участници от наддържавни и държавни структури, граждански и бизнес организации и официално регистрирани и неформални групи се опитват да наложат своите разбирания и цели в опит да отговорят на традиционни заплахи и нововъзникващи рискове. Как ще се осъществява по-нататъшното развитие на европейската и националните социални политики зависи от доминантните ценности на европейските граждани и тяхната склонност към по-голяма или по-ограничена социална солидарност и очаквания за наднационална, държавна или индивидуална отговорност за своето благополучие.

Тук важен въпрос е как една по-активна социална политика на равнището на ЕС би била възприета от гражданите. Вземането на повече решения на ниво на ЕС в областта на социалната политика би предоставило повече гаранции за защита на социалните права и би придало повече легитимност на европейското гражданство. Същевременно населението на страните с по-развита национална социална политика може да се почувстват застрашени от такова вмешателство. Една конкретна форма на европейската социална политика, която се обсъжда в последните десет години е въвеждането на общоевропейска схема за социално подпомагане (Vandenbroucke, Cantillon, Van Mechelen, Goedemé and van Lancker, 2013). Това е важна преразпределителна мярка с цел осигуряването на адекватен минимален доход на европейските граждани. Макар че днес всички страни-членки имат някаква форма на защита на минималните доходи, бедността засяга значителен дял от населението на ЕС и нейното намаляване продължава да бъде важна социална задача (Виж ЕК, 2021). Такава мярка не би означавала пълно стандартизиране на националните системи за подпомагане, тъй като би била съотносителна спрямо равнището на икономическото развитие във всяка страна, но неизбежно ще включва някаква форма на транснационална солидарност и

переразпределение на средства към по-бедните страни (Vandenbroucke et al., 2013). Такова прехвърляне, макар и частично, на солидарността от националното към наднационалното равнище, би могло да се възприеме негативно от населението в по-богатите страни като свързано с допълнителна тежест върху доходите им.

В научната литература взаимовръзката между европейската и националната социална политика се разглежда като противоречива, тъй като в някои случаи общоевропейските решения действат за засилване на националните социални държави, когато разширяват социалните права в националното законодателство, а в други могат да доведат за тяхното свиване, когато координационните мерки ограничават възможностите на националните държави да защитават преимуществено своите граждани (Ferrera, 2017; Baute, Meuleman, and Abts, 2019). Оттук и в масовите нагласи може да съществуват противоречиви тенденции. Позитивните ориентации към социалната роля на националната държава могат да се съчетаят с високо одобрение на наднационалните решения в социалната област или двете форми на социална защита (на национално и на европейско ниво) да се възприемат като конкурентни и взаимно-ограничаващи се. Първата позиция разглежда целите на националната и европейската социална политика като взаимодопълващи се и общите социални стандарти спомагат за преодоляване на последиците от икономическата конкуренция и за подобряване благосъстоянието на европейските граждани. Втората позиция се основава на убеждението, че подкрепящите силната роля на националната държава в социалното подпомагане ще се обявят за ограничаване на социалната защита само в националните граници и да предоставят социални помощи и услуги само на гражданите на тази държава.

Отношението към имигрантите вътре в страната нюансира още повече връзката национална-наднационална социална политика. Ако до скоро солидарността с уязвимите групи от местното население изчерпва нагласите към социалната политика, то във второто десетилетие на 21 в., когато европейските общества стават все по-разнородни етнически и културно, разширяването на социалната солидарност към мигрантите все повече заляга в основата на националната социална политика (Bonoli, 2006; Gugushvili et al, 2021). Масовите нагласи относно социалните права на мигрантите се разполагат на континиум, на единия полюс на който е позицията на т.нар. социален шовинизъм, която произтича от убеждението, че социалните придобивки следва да се предоставят само на местното население, притежаващо статуса на гражданин на съответната национална държава. На другия полюс е т.нар. социален универсализъм, който се отнася до възгледа, че новодошлите имат същите права на социално подпомагане, както и хората със съответното национално гражданство в приемащата страна. Според Кимлицка (Kumlicka, 2015), пред много европейци стои „дилемата на либералните политици“, която се състои в междинна позиция – от една страна е налице убеждението, че мигрантите са сред групите, най-нуждаещи се от социално подпомагане, а от друга страна те осъзнават, че такова мнение няма да бъде подкрепено от мнозинството избиратели. Анализът на Гугишвили и колектив (Gugushvili et al., 2021) обаче показва, че тази дилема не е „естествена“ и споделяна от мнозинството от населението на страните-членки. Според тях, повечето европейци (над 50%) изразяват масова подкрепа за отговорността на националната държава, както към своите граждани в уязвими ситуации, така и към имигрантите в страната. Разбира се, значима е и групата от малко над една четвърт от европейските граждани, които заемат позицията на социалния шовинизъм, изключваща държавната подкрепа за имигрантите.

Гражданите, които имат по-високо образование, доходи и професионална позиция, чувстват, че техните жизнени шансове се увеличават с европейската интеграция и затова повече се обявяват в нейна полза (Gabel and Whitten, 1997; Favell, 2008). Тази позитивна нагласа обаче не се прехвърля автоматично върху мненията им за интеграцията в областта на социалната политика. Според Бойте и Мюлеман (Baute and Meuleman, 2020: 408), можем да очакваме отрицателна зависимост, като гражданите с по-нисък социо-икономически статус ще са тези, които по-силно подкрепят европейската социална политика.

На основата на този преглед на теориите, обясняващи европейската социална политика, ние поставихме следните основни изследователски въпроси в тази статия: какви са масовите нагласи относно развитието на европейската социална политика и как се съпоставят те с ориентацията им към националните социални политики и с европейската интеграция като цяло. Важна цел е да установим дали в предпочитанията на европейските граждани се формират про-или дез-интеграционни ориентации, които остават повече или по-малко неизявени и оттам скрити за политическия дебат.

В търсене на отговор на този въпрос ние се насочихме към данните от Осмата вълна на ESS, които притежават проверена валидност, доказана във вече девет допитвания, проведени през последните двайсет години и многобройните научни публикации на тяхна основа. Във всяка вълна на ESS основен блок индикатори (модул) измерват културните ценности на гражданите, които представляват „дълбоко залегнали абстрактни ориентации, които насочват, оправдават или обясняват масовите мнения, ориентации и действие“ (ESS, 2021:1). В основата им е заложена теорията на Шварц за базовите културни ценности (Schwartz, 2012). Наред с тях, отделните допитвания включват и модули по специфични теми, които варират през годините. Такъв „въртящ се модул“ в Осма вълна е модулът „Нагласи спрямо социално-осигурителната система в Европа – солидарност под натиск“. Той е насочен към измерване на обществените нагласи към европейската и националната социални политики като по-конкретни ориентации, по-често податливи на изменение за разлика от базисните ценности (ESS, 2021: 2). Модул с индикатори за отношението към националната социално-осигурителна система се съдържа и в Четвъртата вълна на ESS. Макар и съвпадението във въпросите между двата модула да е частично, то ни позволява да отчетем промяната в някои ориентации за осем-годишния период от 2008-2009 до 2016-2017 г. Ограничение идва и от различния брой страни във всяка вълна. От 38 страни, включени в поне една от деветте вълни, проведени в периода 2002-2018 година, в Четвърта вълна участват 31 страни, а в Осма – 23, а присъстващите и в двете вълни с блок въпроси за социалната политика са 21 страни. Изключвайки само Израел и Руската Федерация, статията разглежда 21 страни³, включени в Осма вълна. Допитванията в ESS се осъществяват с национални представителни извадки с минимален ефективен обем 1500 лица за повечето страни и 800 лица за страни с под 2 милиона генерална съвкупност – население над 15 години. Данните, представени в статията, са претеглени по метода *anweight*, което гарантира коректността им,

---

³ Австрия=AT, Белгия=BE, Великобритания=UK, Германия=DE, Естония=EE, Ирландия=IE, Исландия=IL, Испания=ES, Италия=IT, Литва=LT, Норвегия=NO, Полша=PL, Португалия=PT, Словения=SI, Унгария=HU, Финландия=FI, Франция=FR, Холандия=NL, Чехия=CZ, Швейцария=CH, Швеция=SE.

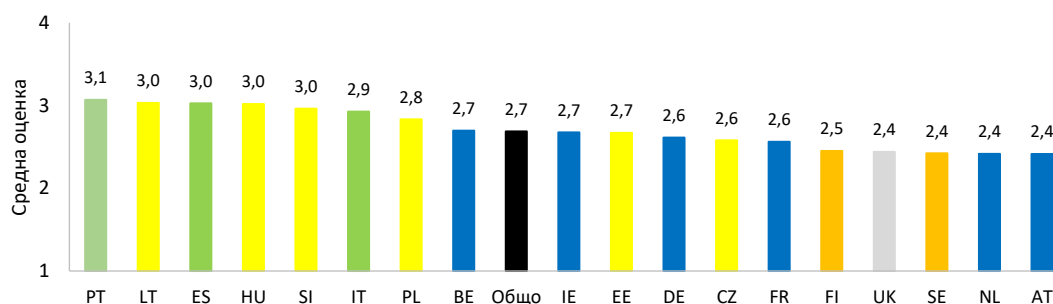

както за всяка страна поотделно, така и обобщено за включените страни. Използвани са четири вида тегла⁴.

Отговори на основните изследователски въпроси потърсихме на три нива: общоевропейско, национално и индивидуално. Нашият анализ започва с дескриптивни съпоставки на масовите нагласи първо, общо на гражданите на ЕС и след това между отделните страни. Нашата методология включва клъстерен анализ за установяване на групирането на страните по три измерения: ориентацията спрямо европейската и националната социална политика и европейската интеграция като цяло. Накрая представяме данните от логистичен регресионен анализ на влиянията на основните социално-демографски фактори върху индивидуалните нагласи към социалната политика на ЕС.

3. Масовите нагласи спрямо развитието на общоевропейска социална политика

В Осма вълна се използват два индикатора, които измерват нагласите на европейските граждани⁵ относно задълбочаването на европейската интеграция в областта на социалната политика: отношение към въвеждането на общоевропейска схема за социално подпомагане на бедните и оценка на ефекта върху социалните права, ако повече решения се вземат на наднационално, европейско ниво. Данните от Фигура 1 показват положително отношение като цяло по първия индикатор. Одобрието в цялата съвкупност е с бал 2,7 – малко над средната стойност на скалата от 1 до 4.

Въпрос E37, отговорили 32587, скала: 1=Силно против, 2=Против, 3=За, 4=Силно за. Цветова легенда: оранжево - Северна Европа, синьо - Западна Европа, зелен - Южна Европа, жълт - Източна Европа

Фигура 1. Подкрепа за общо-европейска схема за социална подкрепа на бедните

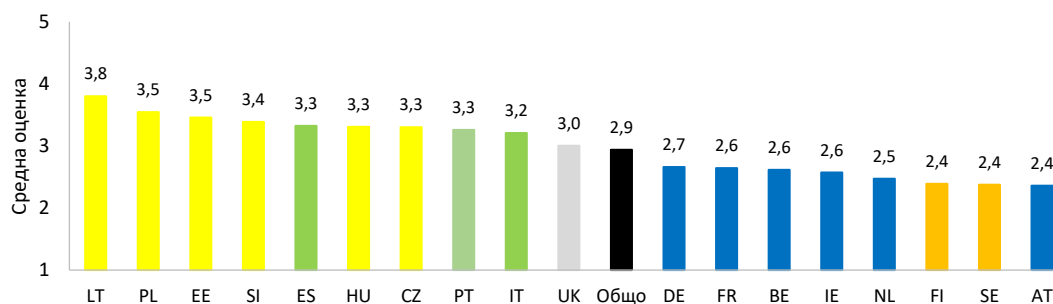
Най-силно в полза на тази мярка се обявяват гражданите в южно-европейските и източно-европейските страни. Португалия (PT), Испания (ES) и Италия (IT) са страни със суб-защитен режим на социална политика, където социалното подпомагане от страна на държавата е силно ограничено и в тези страни очакването е, че въвеждането на общоевропейска схема ще се отрази положително. В групата на източно-европейските страни, където тенденциите в развитието на държавите на всеобщо благоденствие са разнопосочни,

⁴ *dweight* – коригира отклонения в резултат на дизайна на извадката; *pspweight* - по-сложна стратегия за претегляне, за намаляване на грешката в извадката и потенциална пристрастност при „без отговор“; *pweight* – за отчитане населението на една страна спрямо това на друга, използва се при комбиниране на данни от 2 и повече страни; *anweight* - комбинация от *pspweight* и *pweight*.

⁵ Граждани над 15 години от 18-те страни членки на ЕС към 2016, включени в Осма вълна, т.е. без Швейцария, Исландия, Норвегия.

одобрението на мярката варира от средна оценка 3 при Литва (LT), Унгария (HU) и Словения (SI) до 2,7 в Естония (EE) и 2,6 в Чехия (CZ). Подкрепата за европейска схема на плащания за бедните е определено по-ниска при гражданите от континенталните и северно-европейски страни. Това са страни със съответно консервативен и универсален режим на социална политика, като и двата типа държави на всеобщо благоденствие имат по-силно развита система за социална защита.

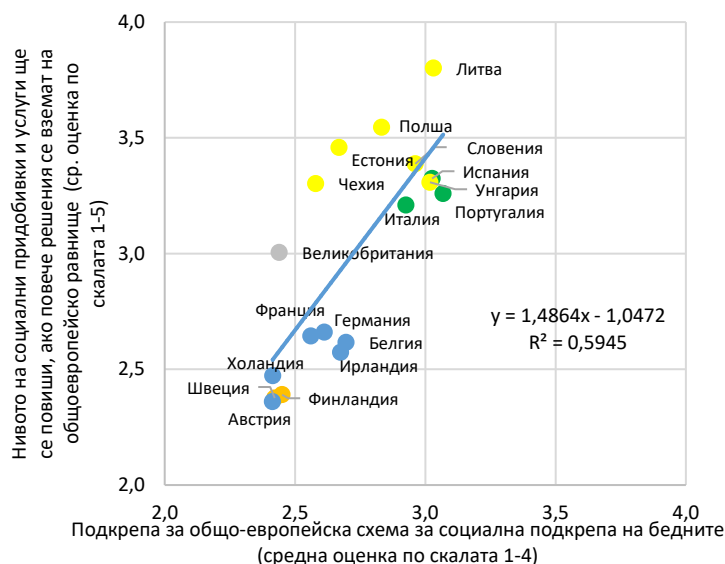
Разделението между гражданите в страни с различни режими на социална политика се запазва и по индикатора очаквания за ефекта на общоевропейските решения върху националните системи за социално подпомагане, резултатите от който са представени във Фигура 2.

Въпрос Е38, отговорили 31764, скала е обърната: 1=много по-ниско; 2=по-ниско, 3=нито по-високо, нито по-ниско, 4=по-високо, 5=много по-високо. Цветова легенда: оранжево - Северна Европа, синьо - Западна Европа, зелен - Южна Европа, жълт - Източна Европа

Фигура 2. Нивото на социални придобивки и услуги ще се повиши, ако повече решения се вземат на общоевропейско равнище

На въпроса дали социалните помощи и услуги в съответната страна ще се повишат или намалят, ако повече решения се вземат на равнището на ЕС вместо от националните правителства, гражданите от източна и южна Европа са склонни да смятат, че нещата ще се подобрят, докато скандинавските и континентални страни в Западна Европа са убедени, че нивото ще се понижи. Като цяло, по-малко от една трета от всички европейци смятат, че повишаването на ролята на ЕС в решаването на въпроси, свързани със социални плащания и услуги, ще осигури по-добра социална защита.

Фигура 3. Нагласи в подкрепа на общо-европейска схема за подпомагане на бедните и очаквания, че тя ще повиши нивото на придобивките

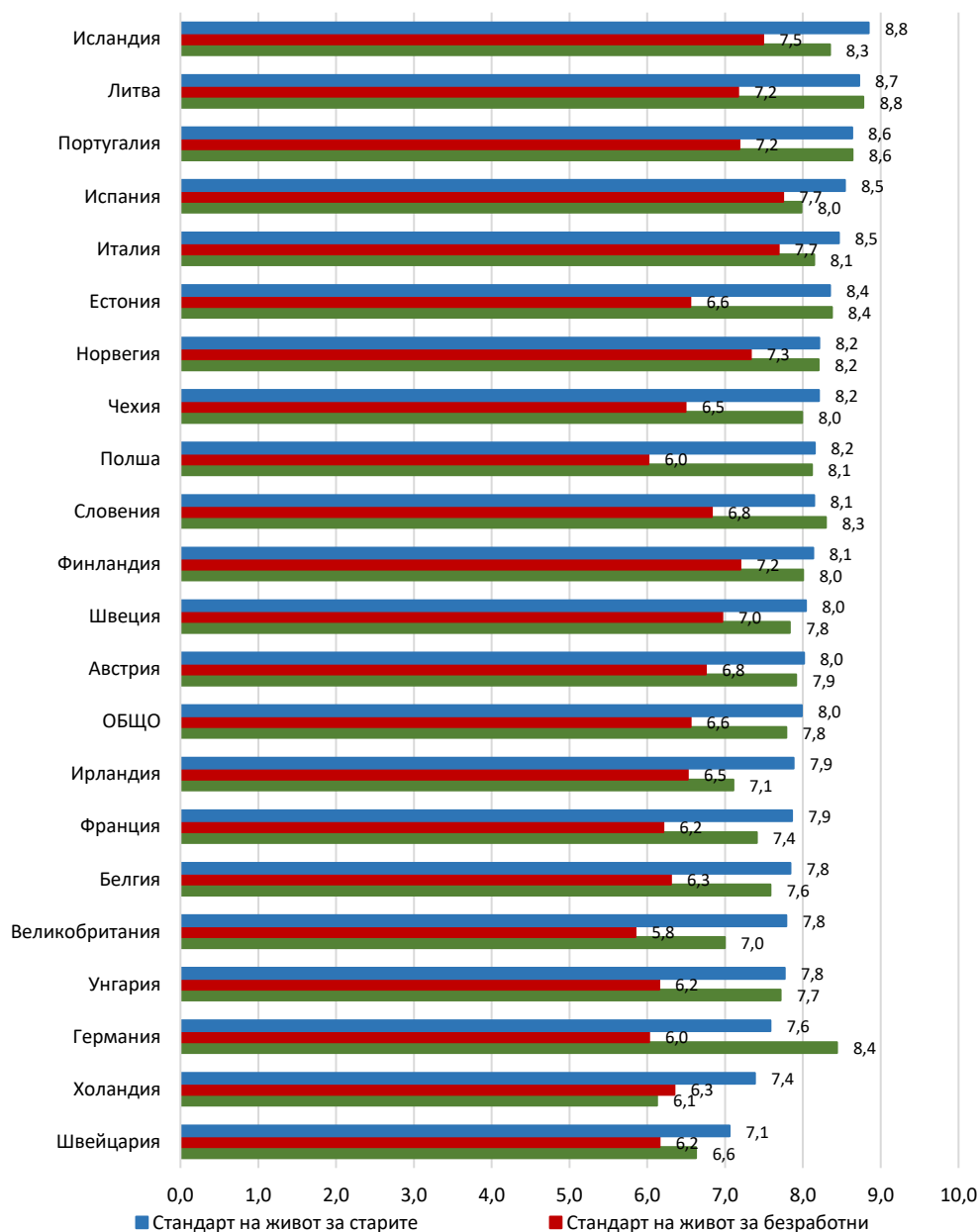
Данните във Фигура 3 показват, че има ясно очертана връзка между мненията на гражданите по двата въпроса – тези, които живеят в страни с високо ниво на социални плащания, смятат, че повишаването на ролята на ЕС в областта на социалната политика ще има негативен ефект върху нивото на тяхната социална сигурност и обратното – гражданите от страни с по-ниска социална защита са по-позитивно настроени към поемането от ЕС на по-активна роля в тази област.

4. Съотношение на предпочитанията за по-активна европейска социална политика и нагласите спрямо националните политики в отделните европейски страни

В методологията ние заложихме допускането, че оценката на европейската социална политика от гражданите на ЕС ще зависи от техните нагласи към националната социална политика. Основна функция на държавата на всеобщото благоденствие във всяка страна е осигуряването на социална защита за групите в уязвими ситуации. Данните от Осма вълна предоставят информация за мненията на европейците относно държавната отговорност към три такива групи: пенсионерите, безработните и работещите родители с малки деца. Резултатите за включените 21 страни в тази вълна са представени във Фигура 4.

В цялата извадка масовата подкрепа за държавната отговорност за подкрепа на трите групи в риск от социално изключване е положителна – над средната позиция в скалата от 0 до 10. Най-високо е одобрението за необходимостта от държавна намеса за осигуряване на адекватен стандарт на живот на пенсионерите и отново това важи най-вече за Южно и Източно-европейските страни. Следва да отбележим и високото одобрение на държавната помощ за пенсионерите и в северно-европейските страни. Авторите на доклада „Минало, настояще, бъдеще на европейските нагласи към социална държава“ (ESS, 2018: 5) подчертават, че мнението в полза на висока държавна отговорност за стандарта на живот на пенсионерите е по-масова в страните, в които гражданите са по-малко удовлетворени от този стандарт. В останалите страни подкрепата е по-ниска, защото гражданите смятат, че жизненият стандарт на

групата на пенсионерите е достатъчно висок в техните страни. В сравнение с данните от Четвъртата вълна⁶, в повечето страни се забелязва тенденцията към спад в подкрепата, който е по-силно изразен във Великобритания и Ирландия от групата на западните европейски страни и в Полша и Унгария от групата на източно-европейските страни.

Въпрос Е6, отговорили 39180; въпрос Е7, 38959 отговорили; въпрос Е8, 38940 отговорили. Скала: 0 (изобщо не трябва да бъде отговорност на правителствата) - 10 (трябва да бъде изцяло отговорност на правителствата).

Фигура 4. Отговорност на правителствата

Искането за по-значимо участие на националните правителства в предоставянето на услуги за отглеждане на малки деца в помощ на работещите

⁶ От разглежданите 21 страни от Осма вълна, в четвърта вълна не участват Исландия, Италия, Литва.

родители се посреща с по-високо одобрение отново в южните, северните и източно-европейските страни. Следва да отбележим и две значими изключения. Одобрението на такива мерки в Унгария е по-ниско от средното за общата извадка, а в Германия е по-високо от средното. Най-ниска е оценката за необходимостта от държавни услуги за отглеждането на малки деца в Нидерландия, където е най-висок делът на майките, работещи на (силно) намален работен ден (Kovacheva et al., 2011). Тенденцията в одобрението на социалните услуги за тази група в сравнение с предишната вълна бележи покачване, което е особено ясно изразено в Германия – тук одобрението нараства с 0,6 пункта.

Мненията на гражданите в страните от ЕС, участващи в Осма вълна на ESS, относно държавната подкрепа за безработните показват по-голяма разнородност. Ако отново страните от Южна и Северна Европа се открояват с преобладаващо положително мнение, то участващите източно-европейски страни са разделени на две, като в Полша, Унгария и Чехия одобрението е под средното за Европа като цяло. В сравнение с четвърта вълна подкрепата за тази група е спаднала във всички страни с изключение на Австрия и Белгия. Публичната легитимност на помощите за безработните от държавата намалява и техните социални права се обвързват с все повече задължения. Официалната политика към активизиране на безработните се е отразила на общественото мнение в повечето страни в ЕС и повечето граждани приемат налагането на санкции в различни ситуации на отказ от приемане на предложения за работа. Две трети от анкетирания смятат, че правото на получаване на помощи подлежи на намаляване в различна степен и само една трета смятат са против ограничаването на плащанията (ESS, 2018: 5-8).

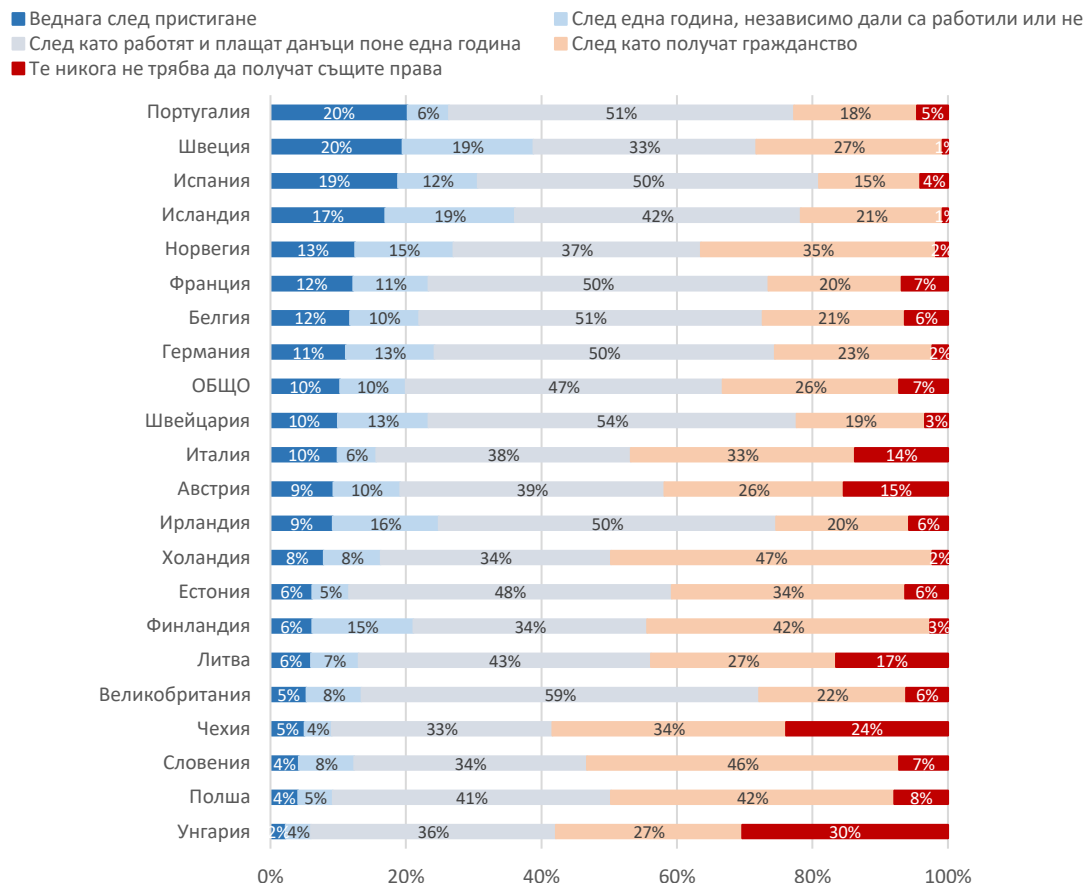
В обобщение, масовите нагласи спрямо националната социална политика не следват предишната картина с ясно териториално разграничение и още по-малко като следствие от приетия в страната модел на държава на всеобщо благоденствие. Ако южно-европейските страни са положително настроени към държавната подкрепа за социални групи в уязвими ситуации, както и към осъществяването на по-активна общоевропейска система за социално подпомагане, то масовите нагласи в източно-европейските страни са разделени между споделяне и отхвърляне на държавната отговорност, особено що се отнася до помощите за безработица. От своя страна, континенталните държави с корпоратистки режими на социална политика са по-негативно настроени, както към засилване на националната, така и към общеевропейската политика на социална защита. Гражданите от северните страни са по-склонни да одобряват формите на защита на социалните права на национално ниво, но не и вземането на повече решения за социални мерки на нивото на ЕС.

Друга специфична група, която се намира в уязвима ситуация в страните – членки на ЕС, са емигрантите. Емпиричният индикатор, включен в Осма вълна на ESS, измерващ нагласите към социалните права на мигрантите, не разграничава техния статус по национален произход: дали те са от страни-членове на ЕС и следователно притежаващи европейско гражданство⁷, или са имигранти от трети страни с икономическа, културна или друга мотивация, или

---

⁷ Гражданството на ЕС се постановява в чл.8 на ДЕС от Маастрихт (1992), който гласи, че „всеки гражданин, който притежава гражданство на страна-член, е гражданин на Съюза“. Някои изследователи определят европейското гражданство като „наднационално“ или „транснационално“ гражданство (Стайкова, 2012: 56), докато други го означават с понятието „денизеншип“ (denizenship), подчертавайки ограничеността на правата, които вървят с този статус (Turner, 2016).

са бежанци, заплашени от преследване и нарушаване на основните човешки права или заплаха за живота и сигурността им. В модула „Нагласи спрямо социално-осигурителната система в Европа: Солидарност под натиск“ на Осма вълна на ESS, отношението към социалните права на групата на мигрантите се измерва с оценката на времевите и социално-политическите условия, при които те биха получили достъп до социални придобивки и услуги, които се ползват от гражданите на съответната страна (Виж Фигура 5).

Въпрос E15, отговорили 37884.

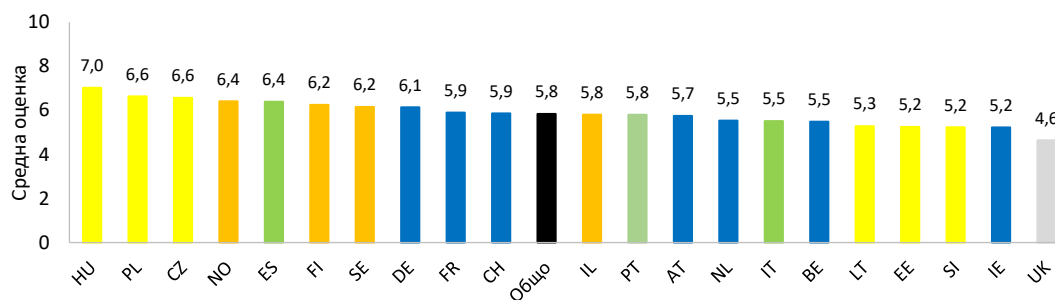
Фигура 5. Кога имигрантите трябва да получат права за социални помощи/услуги?

Като цяло, данните показват, че европейците са склонни да приемат социалните права на имигрантите и изявеният социален шовинизъм, според който тези права са запазени само за местното население, не се споделя от мнозинството. Само един на десет европейци поддържа мнението, че новодошлите никога не трябва да придобият права равни на тези на местното население. Такъв, обаче е и делът на тези, които смятат, че мигрантите трябва веднага да получат достъп до социалните права на местните. Преобладаващата нагласа на европейските граждани е за поставянето на определени условия за получаването на социални права – най-често след като мигрантите работят и плащат данъци поне една година след пребиваването си в приемащата страна. Източно-европейците са по-склонни да поставят повече условия пред имигрантите, отколкото гражданите на северно- и западно-европейските страни.

5. Взаимовръзката между подкрепата за развитието на общоевропейска социална политика и предпочитанията спрямо задълбочаването на европейската интеграция

В предишния параграф установихме наличие на значима връзка между подкрепата за европейска и национална социална политика с различни модели в отделните европейски страни. В нашия анализ си поставихме и задачата да установим какви са нагласите на европейците към процеса на европейска интеграция и дали тяхната позиция по този въпрос има отношение към одобрението им за вземането на повече решения по социалната сигурност на нивото на ЕС. От данните в Осмата вълна можем да използваме три индикатора за отношението на гражданите към ЕС: емоционална привързаност към Европа, подкрепа за продължаване на членството и настояване за задълбочаване на обединението между европейските страни.

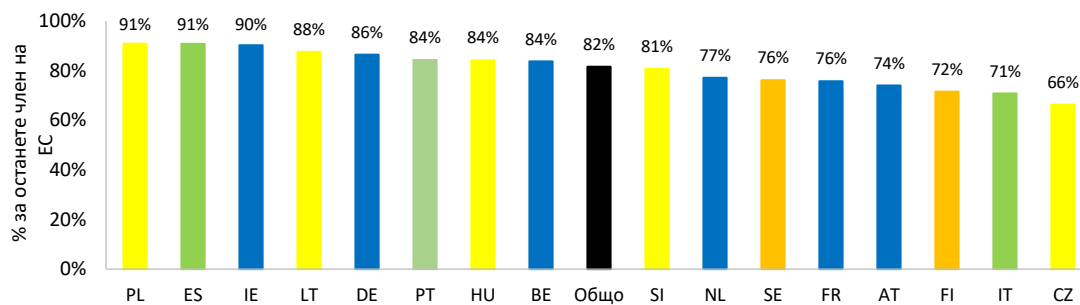
Европейската идентичност е важен индикатор за интеграционните процеси в ЕС, защото е свързана с прехвърляне на лоялността от националното към европейското равнище (Saurugger, 2014: 176). Следва да отбележим, че националната и европейската идентичности не са взаимно-изключващи се ориентации по принципа „или-или“, а формирането им включва множество нива, които се наслаждат едно над друго като „мраморна торта“ по сполучливото сравнение на Рисе (Risse, 2001).

Въпрос С10, отговорили 38888, скала: 0 (изобщо не са емоционално привързани) - 10 (много емоционално привързани)

Фигура 6. Колко емоционално привързани се чувствате към Европа?

Европейската идентичност, измерена с емоционалната привързаност към Европа, се декларира от повече от половината респонденти във всички изследвани страни в Осма вълна на ESS с изключение на Великобритания, където средният бал е под 5. Първите три позиции се заемат от източно-европейски страни – Унгария, Полша и Чехия, както и последните три позиции са пак на три източно-европейски страни – Литва, Естония и Словения. Северните страни също изразяват силна принадлежност към идеята за Европа. В емоционалната идентификация на европейците не се очертава ясен географски модел.

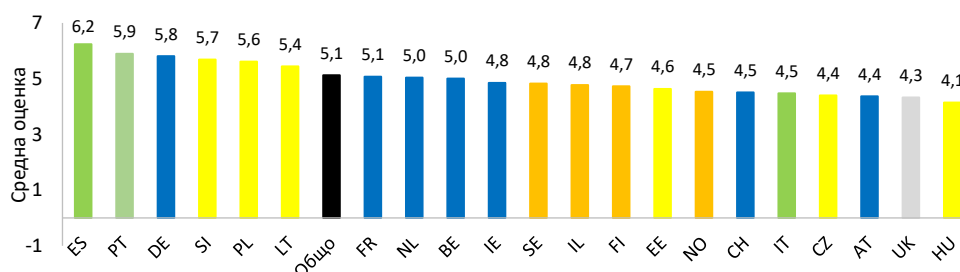

Въпрос E41, отговорили 27258

Фигура 7. Биха гласували [...държава] да остане член на Европейския съюз в евентуален референдум?

Много по-категорично изразено е мнението на европейците за оставането на техните страни в наддържавното обединение ЕС, като средно над 80% подкрепят членството на страната в съюза. Най-висока е готовността на гражданите от Полша, Испания и Ирландия да потвърдят членството на страната им, ако се проведе референдум за това – 90% и повече, а последната позиция се заема от Италия (71%) и Чехия (66%). Разочарованието в Чехия следва да се отбележи като значимо в сравнение с другите страни, но и тук две трети от гражданите ще гласуват за оставане на страната им в ЕС.

Масовите нагласи на гражданите към по-нататъшно обединение на страните от ЕС са умерени, със слаб превес на отрицателните мнения. Малко под половината (42,7%) от европейците смятат, че интеграцията трябва да продължи. Най-силни застъпници на позицията за необходимостта от повече интеграция са гражданите в две южно-европейски страни – Португалия и Испания и в три източно-европейски страни – Словения, Литва и Полша. Твърдо за засилване на обединението се обявяват и гражданите на Германия, докато останалите западни и северни страни заемат позиция в средата на скалата. В групата на смятащите, че интеграцията е отишла твърде далеч, има страни от всички групи, като най-негативно е мнението на гражданите от Унгария, което получава бал по-нисък и от този на Великобритания. Цялостната нагласа към европейската интеграция в Унгария е много специфична – унгарците са сред страните с най-силна идентификация с идеята за Европа, подкрепата за оставане в ЕС е на средно равнище и са против по-нататъшното унифициране на европейските страни.

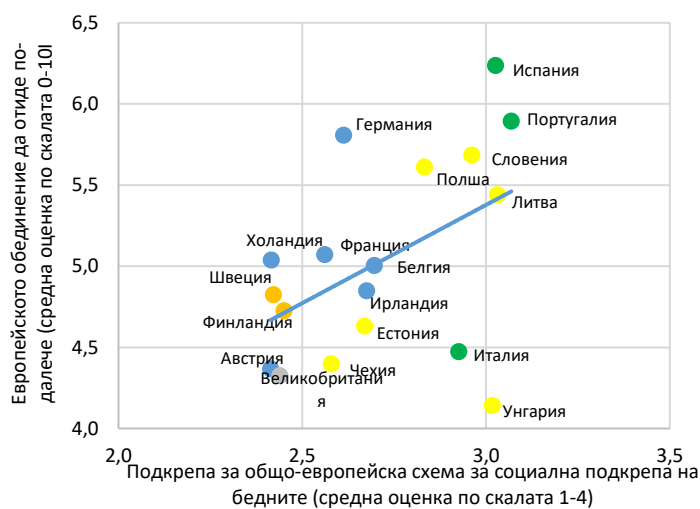
Въпрос B37, отговорили 37063, скала: 0 (обединението е отишло твърде далеч) – 10 (обединението трябва да продължи)

Фигура 8. Европейското обединение трябва да продължи или е отишло твърде далеч?

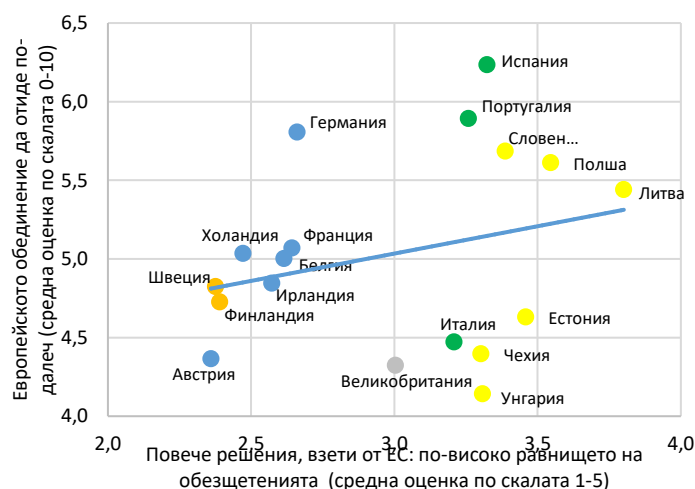

Одобрението на задълбочаването на европейската интеграция е намаляло слабо – с 0,1 пункта в сравнение с 2008 г., като спадът е най-силен в Полша и Естония – с 0,9 пункта. В седем от страните обаче подкрепата за продължаването на европейската интеграция се е увеличила, като най-силно това се установява в Германия и Испания.

Фигури 9 и 10 показват какво е съотношението между нагласите спрямо европейската интеграция изобщо и конкретно спрямо засилването на интеграцията в областта на социалната политика. Най-силна е взаимовръзката между мненията на гражданите в подкрепа на задълбочаването на европейското обединение и на въвеждането на общо-европейска схема за социална подкрепа на бедните (Фигура 9). Най-силно е одобрението и за двете позиции в южно-европейските страни Испания и Португалия и трите източно-европейски страни Словения, Литва и Полша. В долния край на фигурата са континенталните страни, в които положителните мнения за интеграцията и за общо-европейските помощи са с най-нисък относителен дял.

Фигура 9. Нагласи към продължаване на европейското обединение и към подкрепа на въвеждането на общо-европейска схема за подпомагане на бедните

Фигура 10. Нагласи към продължаване на европейското обединение и оценка за ефекта от вземане на решения на общо-европейско ниво

Подобна е зависимостта между мненията за интеграцията изобщо и мненията за ефекта на вземането на решения на европейско ниво и размера на социалните помощи и услуги. Страните (континентални и северни като Австрия, Финландия, Швеция и Холандия), които смятат, че интеграцията е отишла твърде далеч, изразяват опасения, че прехвърлянето на решенията в областта на социалната политика към Европейския съюз ще намали нивото на помощите.

Като цяло, южно-европейските страни, които подкрепят продължаването на европейската интеграция, са по-склонни да се обявяват за въвеждането на общо-европейска схема за социални помощи и да очакват положителен ефект от прехвърлянето на повече решения в социалната област на равнището на ЕС. Подобна е позицията на три източно-европейски страни: Словения, Литва и Полша. Континенталните страни като Австрия, Холандия, Белгия и Франция, както и Швеция и Финландия от северните страни са на обратното мнение – населението в тези страни по-често смята, че европейското обединение е отишло твърде далеч и не подкрепят категорично въвеждането на обща форма на социално подпомагане и смятат, че вземането на решения на по-високо ниво ще намали размера на социалните помощи.

6. Очертаващи се групи страни по масовите нагласи спрямо социалната политика и европейската интеграция.

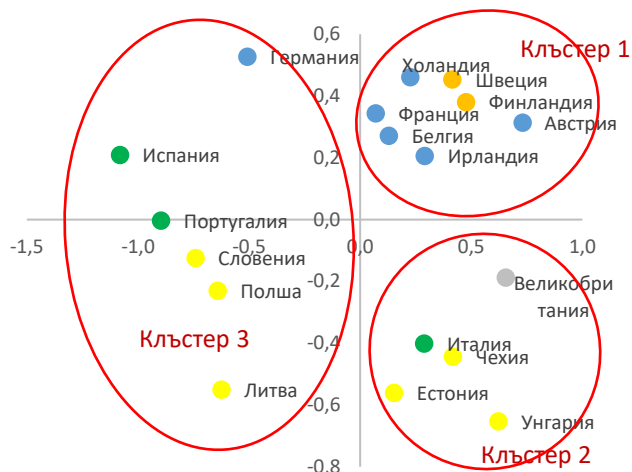
В предишните параграфи разгледахме взаимодействията в масовите нагласи по две от осите поотделно: национална и/или европейска социална защита; интеграция и/или европейска социална политика. За да видим как взаимодействат трите измерения на масовите нагласи едновременно – спрямо европейската социална политика, социалната политика на национално ниво и общата европейска интеграция, ние приложихме клъстерен анализ⁸ чрез Уорд метод и квадратно Евклидово разстояние⁹ в IBM SPSS Statistics 25, на основата на средните оценки за страните по трите променливи върху данните от Осмата вълна. За визуално представяне на клъстерното решение ние използваме многомерното скалиране¹⁰ (Виж Фигура 11). В резултат на клъстерния анализ се получиха два сравнително хомогенни клъстера (с номера 1 и 2 на Фиг.11) и един (с номер 3), който е по-хетерогенен и в него Германия се откроява от останалите страни в клъстера и заема междинна позиция между този клъстер и клъстер 1.

---

⁸ Клъстерният анализ е обобщено название на много методи (алгоритми) за класификация на единици в хомогенни групи, броя и етикетите на които не са известни предварително. В социалните науки основно се използват класическите (стандартните) методи, разработени в ранния етап от развитието на клъстерния анализ. У нас те са описани в Кескинова (2018), а са използвани за клъстеризация на страни, вкл. по данни от ESS, от Стоилова и Харалампиев (2010), Найденов и Харалампиев (2012).

⁹ Уорд метод е йерархичен метод за клъстеризация, който е доказал превъзходството си пред останалите методи за клъстеризация в социологията (Кескинова, 2018: 58-61).

¹⁰ Multidimensional Scaling (PROXSCAL) в IBM SPSS Statistics 25.

Фигура 11. Клъстери (групи) от страни, имащи сходно отношение към европейската и държавната социална политика и европейската интеграция

Най-голямата група от 7 страни, които са и с най-близки нагласи помежду си, се състои от „старите“ държави-членки (клъстер 1 във Фигура 11). Тази група се обявява в по-голяма степен против общо-европейски мерки за социална подкрепа, против задълбочаването на европейската интеграция и в най-висока степен смята, че националната защита на социалните права е най-добрата форма на социална политика. Най-категоричните мнения се фокусират върху убеждението, че ако решенията за социалното подпомагане се вземат на общо-европейско ниво, това ще понижи тяхното равнище и ще намали ефекта от подкрепата.

Във втория клъстер влизат пет страни, които са още по-силно против задълбочаването на европейската интеграция изобщо и заемат по-колеблива позиция спрямо националната и европейската социална политика. Тук се отнасят три източно-европейски страни, Чехия, Естония и Унгария и една южно-европейска страна – Италия, както и Великобритания, която вече не е член на ЕС, но е отговаряла на тези въпроси в Осмата вълна). Европейците от тези страни заемат междинна позиция (без екстремни стойности) относно предимствата на предоставянето на социални помощи и услуги на национално или на европейско ниво. Това, което най-силно обединява страните от втората група, е убеждението, че европейската интеграция е отишла твърде далеч.

Третият клъстер се състои от две южно-европейски страни Испания и Португалия и три източно-европейски страни Литва, Полша и Словения. Гражданите на държавите от този клъстер се обявяват в полза на формирането на по-активна европейска и национална социална политика и за задълбочаване на европейското обединение. Тук са най-високите стойности и по трите индикатора. За европейците от тези страни европейската интеграция трябва да продължи, като тя следва да обхване и политиките в областта на социалната защита на гражданите, а общите решения ще повишат социалния ефект от интеграцията.

Както отбелязахме по-горе, масовите нагласи в Германия заемат междинна позиция – подобно на другите западно- и северно-европейски страни, те разчитат повече на националната държава за гарантиране на своята социална сигурност, но са значително по-категорични от гражданите на тези страни в убеждението си, че европейското обединение следва да продължи. С това

гражданите на Германия се доближават до гражданите на южно-европейските и някои от източно-европейските страни.

Важен извод от клъстерния анализ е, че гражданите от западно- и северно-европейските страни, включени в Осма вълна на ESS имат много близки позиции по отношение на предпочитаното ниво на социална политика и на бъдещето на европейската интеграция, които се различават значимо от тези на южно- и източно-европейците. Гражданите на източно-европейските страни вече са отчетливо разделени в своите мнения по социалната политика на европейско и национално ниво и развитието на интеграционните процеси и оформят две ясно очертани групи.

7. Обяснение на нагласите към общоевропейска социална политика – индивидуални фактори

След като установихме националните различия по интересуващите ни индикатори, в този параграф представяме резултатите от търсенето на индивидуалните фактори, с които се опитваме да разберем и обясним позицията на европейските граждани по въпроса за развитието на европейската интеграция към по-тясно сближение в областта на социалната сигурност. Включени в анализа случаи са 21534, които са 68% от 31472 случая от 16 страни членки на ЕС към 2021 г., които са участници в Осмата вълна на ESS. Не е включена Естония, където не е задаван въпрос E41, относно възможен референдум за продължаване на членството на страната в ЕС. Приложили сме логистична регресия, измерваща автономното влияние на голям брой фактори, за които очакваме да влияят върху двете дихотомни независими променливи, съответстващи на масовите нагласи относно по-силна европейска социална политика (E37 – за общоевропейска схема на социално подпомагане, и E38 – повече решения за социални придобивки и услуги да се вземат на нивото на ЕС).

Факторните променливи са от няколко групи: социално-демографски като пол, възраст и образование; социално-икономически като статус в заетостта, риск от безработица, основен източник на доход за домакинството; културни като социално доверие и удовлетвореност от живота и социално-политически като притежание на гражданство в съответната страна. В модела заложихме да измерим и въздействието на масовите нагласи, които коментирахме в първата част на статията – позиция спрямо националната подкрепа за уязвимите групи и отношението към социални права на емигрантите. Променливата „страна“ също беше включена в обобщен вид като социален контекст, зад който стоят икономически, културни, политически и исторически фактори. Обяснителната сила на логистичните модели за двете зависимы променливи е слаба: за E37 – 7%, а за E38 – 6%, но въпреки това позволява да се разкрие кои фактори оказват статистически значимо влияние върху индивидуалната позиция спрямо европейската интеграция в социалната политика.

Таблица 1. Факторни въздействия върху масовите нагласи спрямо европейската социална политика*

	E37. За или против общо-европейска схема за социално подпомагане			E38. Повече решения на европейско ниво ще повишат/понижат социалните помощи		
	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)
Пол, мъжки (референтна категория)	-0,048	0,136	0,953	-0,003	0,918	0,997
Възраст на респондента	-0,001	0,499	0,999	-0,002	0,320	0,998
Най-високо ниво завършено образование: - ES-ISCED I, по-ниско от основно (референтна категория)		0,000			0,000	

- ES-ISCED II, основно	0,008	0,911	1,008	-0,177	0,007	0,838
- ES-ISCED IIIb, средно/ПТУ	-0,212	0,003	0,809	-0,135	0,050	0,874
- ES-ISCED IIIa, средно гимназиално	-0,127	0,087	0,881	-0,308	0,000	0,735
- ES-ISCED IV, средно/техникум	-0,363	0,000	0,695	-0,459	0,000	0,632
- ES-ISCED V1, висше, бакалавър	-0,279	0,001	0,756	-0,435	0,000	0,647
- ES-ISCED V2, висше, магистър	-0,332	0,000	0,718	-0,647	0,000	0,524
Основна дейност през последните 7 дни:		0,013			0,008	
- Платена работа (референтна категория)						
- Обучение	0,053	0,457	1,055	0,080	0,247	1,084
- Безработен, търсещ работа	0,211	0,038	1,235	-0,118	0,195	0,889
- Неактивен, не търсещ работа	0,072	0,637	1,074	-0,124	0,402	0,883
- Продължителна болест/инвалидност	0,179	0,160	1,196	0,060	0,639	1,062
- Пенсионер	0,232	0,002	1,261	-0,064	0,401	0,938
- Военна/общинска служба	0,160	0,766	1,173	-0,144	0,822	0,866
- Домакинство, отпуск за гледане на деца/болни	0,227	0,002	1,255	-0,223	0,002	0,800
- Друго	0,302	0,043	1,353	-0,469	0,007	0,626
Преценка на дохода на домакинството днес:		0,002			0,082	
- Много трудно се справяме (референтна категория)						
- Трудно се справяме	0,332	0,002	1,394	0,009	0,930	1,009
- Справяме се	0,168	0,112	1,183	-0,116	0,222	0,891
- Живеем удобно/комфортно	0,142	0,197	1,153	-0,082	0,415	0,922
Основен източник на доход на домакинството:		0,001			0,068	
- Заплати (референтна категория)						
- Доход от самоанемане (без земеделие)	-0,137	0,027	0,872	0,049	0,416	1,051
- Доход от земеделие	0,137	0,359	1,146	-0,016	0,908	0,984
- Пенсии	-0,143	0,039	0,867	-0,064	0,348	0,938
- Помощи за безработица	0,376	0,005	1,456	-0,188	0,142	0,829
- Други социални плащания	0,250	0,051	1,284	-0,344	0,012	0,709
- Доходи от инвестиции и спестявания.	-0,216	0,263	0,805	0,365	0,063	1,441
- Други източници	-0,023	0,873	0,977	-0,099	0,499	0,906
Вероятност да останете без работа през следващите 12 месеца	0,142	0,004	1,153	0,090	0,052	1,094
На повечето хора може да се има доверие или човек винаги трябва да внимава	0,044	0,000	1,045	-0,009	0,307	0,991
Повечето хора ще се опитат да ви измамят или повечето ще опитат да постъпят правилно	-0,013	0,161	0,987	-0,015	0,103	0,985
Повечето хора ще се опитат да ви помогнат или повечето мислят само за себе си	0,000	0,980	1,000	-0,009	0,319	0,991
Доколко сте удовлетворени от живота си	-0,029	0,001	0,971	-0,022	0,014	0,978
Доколко подкрепата за стандарта на пенсионерите е държавна отговорност	0,037	0,000	1,037	0,001	0,904	1,001
Доколко подкрепата за безработните е държавна отговорност	0,103	0,000	1,109	0,026	0,004	1,026
Доколко предоставянето на услуги за гледане на деца е държавна отговорност	0,040	0,000	1,040	0,022	0,021	1,023
Кога имигрантите могат да получат достъп до социални права:		0,000			0,016	
- При пристигането си (референтна категория)						
- След една година, независимо дали са работили	0,151	0,045	1,163	0,222	0,001	1,248
- След като са работили и плащали данъци поне година	-0,484	0,000	0,616	0,136	0,013	1,146
- След като получат гражданство	-0,521	0,000	0,594	0,152	0,011	1,164
- Никога не трябва да получат равни права	-0,438	0,000	0,645	0,209	0,014	1,233
Европейското обединение е отишло твърде далеч	0,076	0,000	1,079	0,028	0,000	1,029
Колко емоционално привързан сте към Европа	0,042	0,000	1,043	0,030	0,000	1,031
Ще гласувам в референдум за оставане/излизане от ЕС на нашата страна	0,408	0,000	1,503	0,386	0,000	1,472
Гражданин на ... страна (да)	0,043	0,622	1,044	-0,138	0,097	0,871
Страна:		0,000			0,000	
- Австрия (референтна категория)						
- Белгия	0,626	0,000	1,870	0,239	0,159	1,270
- Чехия	0,281	0,039	1,324	1,815	0,000	6,142
- Германия	0,309	0,002	1,361	0,366	0,010	1,443
- Испания	1,402	0,000	4,063	1,862	0,000	6,436
- Финландия	-0,129	0,377	0,879	-0,275	0,229	0,759
- Франция	0,360	0,001	1,434	0,485	0,001	1,624
- Унгария	1,655	0,000	5,233	1,745	0,000	5,727
- Ирландия	0,691	0,000	1,996	0,759	0,000	2,135
- Италия	1,119	0,000	3,062	1,472	0,000	4,357
- Литва	1,129	0,000	3,092	2,762	0,000	15,825
- Холандия	-0,012	0,919	0,988	0,153	0,364	1,165
- Полша	0,891	0,000	2,438	2,011	0,000	7,469

- Португалия	1,834	0,000	6,256	1,756	0,000	5,789
- Швеция	0,072	0,586	1,075	-0,326	0,111	0,722
- Словения	1,567	0,000	4,794	1,799	0,000	6,042
Ако повече решения се вземат на общоевропейско ниво, социалните помощи ще станат:						
- Много по-ниски (референтна категория)		0,000				
- По-ниски	0,907	0,000	2,478			
- Нито по-ниски, нито по-високи	1,259	0,000	3,523			
- По-високи	1,438	0,000	4,211			
- Много по-високи	1,216	0,000	3,375			
Е37. За или против общоевропейска схема за социално подпомагане:						
- Твърдо против (референтна категория)					0,000	
- Против				-0,142	0,077	0,868
- За				0,190	0,012	1,209
- Твърдо за				0,690	0,000	1,994
Константа	-2,738	0,000	0,065	-2,246	0,000	0,106

* Факторите със статистически значимо влияние са маркирани със сиво.

Данните в таблицата показват, че основните социално-демографски характеристики като пол и възраст не оказват влияние върху позицията на гражданите спрямо европейската интеграция в областта на социалната политика. Завършеното образование е значим фактор, като тези с основно и по-ниско образование са по-склонни да подкрепят общо-европейска социална политика и това е валидно особено по отношение на вземането на решения по социалните проблеми на европейско ниво (Е38). Статусът на респондента в заетостта също формира мнението на европейците в известна степен – по-често от останалите „за“ европейска социална политика се обявяват хората с трайна неработоспособност, безработните, домакинските и пенсионерите, т.е. хората, които са или биха били потребители на социално подпомагане и услуги. Още по-силно в същата посока въздейства и страхът от безработица. Подобно е влиянието и на самооценката на доходите на домакинството. Тези, които определят, че живеят „трудно“¹¹, дават положителна оценка на европейската интеграция. Факторът „основен източник на доход на домакинството“ също оказва статистически значимо влияние – в домакинствата, разчитащи на помощи за безработица и други социални плащания, позицията на индивидите натежава в полза на европейската социална политика, а европейците от домакинства, където основен източник са доходите от предприемачество, са по-склонни да се обявят срещу нея. Домакинствата на пенсионери, подобно на самонаетите, са по-малко привърженици на про-европейски форми на социално подпомагане. Като цяло, индивидите, заемащи по-уязвими позиции в социалната стратификация, са по-склонни да се обявят за това европейската интеграция да се разпростре и върху областта на социалната политика.

По-високата степен на социалното доверие, измерено със съгласието с твърдението, че „на повечето хора може да се има доверие“, въздейства, макар и по-слабо от предишните фактори, в посока на одобрение на европейската социална политика. Удовлетвореността от живота като цяло прави хората по-малко склонни да приемат търсенето на общоевропейски решения за социална сигурност. Разбирането за необходимостта от държавната отговорност за жизнения стандарт на пенсионерите, и социална подкрепа за безработните и работещите родители съдействат за по-позитивна нагласа за европейска социална политика. По-твърдата позиция за поставяне на условия преди имигрантите да получат достъп до социални права влияе отрицателно на подкрепата за

¹¹ Това е референтната категория в модела, като подкрепата е най-висока при тези, които определят „трудно“ справяне при сегашните си доходи.

продължаване на интеграция в ЕС и е положително свързана с подкрепата на национална социална политика. Одобрието на европейската интеграция като цяло, измерено с готовността да гласуват за оставане на страната им в ЕС, както и културната идентификация с Европа и убеждението, че европейското обединение трябва да продължи, са също фактори за нагласа в полза на европейската социална политика. В предишния анализ вече коментирахме доминантните масови нагласи в отделните страни-членки и тяхното групиране по отношение на европейската социална политика. Тук е интересно да подчертаем, че когато се отчете влиянието на страната като общ социален контекст за индивидуалните избори, гражданите на Холандия, Финландия и Швеция поддържат мнения, които не се различават от референтната категория – Австрия, което отново потвърждава резултатите от Фигура 10 за близостта на масовите нагласи спрямо европейската социална политика на гражданите от западните и северни европейски страни.

8. Заключение

В тази статия ние потърсихме отговор на въпросите за бъдещето на европейската интеграция в областта на социалната сигурност за европейските граждани, като се насочихме към масовите нагласи по основни аспекти на социалната защита. Дебатът относно европейския социален модел продължава (Golinowska, Hengstenberg, & Żukowski, 2009; Ferrera, 2014; Vaughan-Whitehead, 2015). Юридическите регламенти преди и след Ковид-19 пандемия определят, че ролята на ЕС и обхватът на неговите компетенции в социалната политика са по-силно ограничени в сравнение с множество икономически регулации и са оспорвани от различни актьори. Нашите данни потвърждават, че засилването на европейската социална политика би увеличило легитимността на европейския проект в очите на европейските граждани, ако успее да компенсира негативните последици на икономическата интеграция с по-добра социална защита на европейско ниво (Fernandes and Maslauskaitė, 2013).

На равнището на ЕС като цяло европейците са склонни да подкрепят въвеждането на общо-европейска схема за социално подпомагане на бедните, както и са по-склонни да смятат, че вземането на повече решения на наднационално равнище ще подобри социалната сигурност за всички. Нашият анализ потвърждава и извода на Гугишвили и колектив (Gugushvili et al., 2021), че почти във всички страни най-голяма подкрепа получава твърдението за държавната отговорност за стандарта на пенсионерите, следвано от подкрепата за работещите родители и накрая от безработните. Получаването на социални права за имигрантите е свързано с повече условия, отнасящи се до техния принос към социалната държава (ESS, 2018).

На равнището на отделните страни-членки на ЕС установяваме значителни различия в нагласите на гражданите. В южно- и източно-европейските страни нашият анализ потвърждава извода на Бахле и колектив (Bahle et al., 2010: 15) за наличието на „ефект на преливането“ (spillover effect) – позитивните ориентации към социалната отговорност на националната държава се преливат към подкрепа за социална Европа. Според авторите, тези, които подкрепят социалната защита на национално ниво, са по-склонни да виждат роля на ЕС в тази област, като ефектът намалява, когато се измерват ориентации, свързани с механизми, които се намесват в националните системи. В западно- и северно-европейските страни и в някои източно-европейски страни обаче тенденцията е по-скоро на разграничаване – тези, които са доволни от

националната система за социално подпомагане, са по-склонни да се обявят срещу повече социални права на наднационално равнище. При тях националната и общоевропейската система за социална защита са разглеждат по-скоро като взаимно-ограничаващи се (Ferrera, 2017). Клъстерният анализ очерта три групи страни в триизмерното пространство на масовите нагласи спрямо европейската и националната социална политика и европейската интеграция. Северна и Западна Европа се разполагат в една група с предпочитания към предоставянето на социална защита от националната държава и за ограничаване на по-нататъшното разширяване на съюза. Във втората група са три източно-европейски страни, Чехия, Естония и Унгария и една южно-европейска страна Италия, в които гражданите са против задълбочаването на европейската интеграция изобщо и заемат колеблива позиция относно националната и европейската социална политика. В полза на повече социална политика, както на национално, така и на европейско равнище, както и за разширяване на интеграцията, се обявяват гражданите от Южна Европа (Португалия и Испания) и от Източна Европа (Полша, Словения и Литва).

На индивидуално равнище нашите резултати хвърлят светлина върху социално-икономическите фактори, обуславящи подкрепата или противопоставянето на повече интеграция в областта на социалната политика. Логистичният регресионен анализ потвърди изводите на Бойте и Мюлеман (Baute et al., 2020), че ниско-статусните групи в отделните страни са по-склонни да подкрепят общоевропейски мерки, като обща схема за социално подпомагане, отколкото тези, на по-високите етажи на социалната пирамида. Този резултат е в контраст с въздействието на факторите, обуславящи емоционалната принадлежност към Европа. Най-силно се идентифицират с Европа представителите на средната класа, както и младите хора с висше образование и висок социален статус (Тилкиджиев, 2002; Ковачева и Кабаиванов, 2007). Това са социалните групи, които лично печелят от европейската интеграция в икономиката и образованието. Ако искаме да приобщим и ниско-статусните групи към интеграционния процес, една по-активна социална политика на ЕС би увеличила легитимността на европейските институции именно сред тези групи, които днес се чувстват изоставени и изолирани от европейския проект.

Нашите данни не дават основание за извода, че европейските граждани като цяло са склонни за повече обединение в областта на социалната политика. Нямаме основание да твърдим, че се очертава процес на скрита интеграция към масови нагласи за приемане на повече социални права и регулации на наднационално равнище, макар че има такава тенденция в страни от Южна и Източна Европа и сред групите в уязвими ситуации. За да се разшири тази подкрепа, европейските институции следва да покажат ефективността на общите решения и да демонстрират предимствата на социалната сигурност за всички.

Важно е да отбележим и ограниченията на нашето изследване. Включването на повече страни в допитването ESS би дало по-широка основа за сравнение на масовите нагласи по отношение на европейската интеграция. Също така обхватът на ценностните ориентации към социалната политика на европейско равнище не се изчерпват с включените в изследването променливи и анализирани в тази статия. Повече изследвания са нужни, за да се измери силата на ефекта на индивидуалните фактори и разликите между страните.

Използвана литература

1. Европейска комисия (ЕК) (2017). *Европейски стълб на социалните права*. Последно посещение на 15.06.2021 от https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_bg.
2. Европейска комисия (ЕК) (2021). *План за действие по Европейския стълб на социалните права*. Последно посещение на 15.06.2021 от https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-action-plan_bg.
3. Европейски съвет (ЕС) (2021). Декларация от Порто. Последно посещение на 15.06.2021 от <https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2021/05/08/the-porto-declaration/>
4. Европейско социално изследване (ESS) (2018). Минало, настояще, бъдеще на европейските нагласи към социална държава. Основни резултати от Осмото издание на Европейското социално изследване. *Поредица „Основни резултати от ESS“*, 8 издание, 1-14.
5. Кескинова, Д. (2018). *Изграждане на съставни индикатори с клъстерен анализ*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“.
6. Ковачева, С. и Кабаиванов, С. (2007). Социални предпоставки за формиране на европейска идентичност. В Захаријева, Ю. и Николов, К. (ред.) *От Римските договори към бъдещето на Европейския Съюз: конституция, гражданско участие, идентичности*. София: БЕКСА.
7. Найденов, Г. и Харалампиев, К. (2012). Клъстерен анализ на видовете капитализъм. *Икономически и социални алтернативи*, 4, 118-133.
8. Стайкова, Е. (2012). Миграция и гражданство: глобални предизвикателства с локални измерения. *Социологически проблеми*, 1-2, 47-62.
9. Стоилова, Р. и Харалампиев, К. (2010). Джендър неравенства и роля на държавата. В Тилкиджиев, Н. (ред.). *Благополучие и доверие: България в Европа? Сравнителен анализ по Европейското социално изследване (ESS) 2006/2009*. София: Изток-Запад, 349-367.
10. Тилкиджиев, Н. (2002). *Средна класа и социална стратификация*. София: ЛИК.
11. Томова, Т. (2021). *Българският път в социалната политика. История за прехода, който не свършва*. София: УИ “Св. К. Охридски“.
12. Bahle, T., Jürgen, K., & Wendt, C. (2010). Welfare State. In Immerfall, S., & Therborn, G. (eds). *Handbook of European Societies. Social Transformations in the 21st Century*. New York: Springer, 571-628.
13. Baute, S., & Meuleman, B. (2020). Public attitudes towards a European minimum income benefit: How (perceived) welfare state performance and expectations shape popular support, *Journal of European Social Policy*, 30(4): 404–420.
14. Baute, S., B. Meuleman, & Abts, K. (2019). Welfare State Attitudes and Support for Social Europe: Spillover or Obstacle? *Journal of Social Policy*, 48, 1, 127–145.
15. Benton, M., Batalova, J., Davidoff-Gore, S. & Schmidt, T. (2021). *COVID-19 and the State of Global Mobility in 2020*. Geneva: MPI.
16. Bonoli, G. (2006). New social risks and the politics of post-industrial social policies. In Armingeon, K., & Bonoli, G. (eds). *Adapting Post-War Social Policies to New Social Risks*, London: Routledge, 3–26.

17. Cornelissen, R., & De Wispelaere, F. (2020). Sixty years of European social security coordination: achievements, controversies and challenges. In Vanhercke, B., Ghailani, D., & Spasova, S. (eds). *Social policy in the European Union 1999-2019: the long and winding road*. Brussels: ETUI, 143-166.
18. Crouch, C. (1999). *Social Change in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
19. Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
20. Esping-Andersen, G. (2002). *Why We Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
21. European Commission (EC) (1994). *European Social Policy - A Way Forward for the Union. White Paper on social policy*. COM (94) 333 final, Brussels, 27.07.1994.
22. European Social Survey (ESS) (2016). *ESS Round 8 Module on Welfare Attitudes – Question Design Final Module in Template*. London: ESS ERIC Headquarters c/o City University London.
23. European Social Survey (ESS) (2021). *The Human Values Scale Findings from the European Social Survey*. Retrieved 15.06.2021, from http://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ESS_Findings_HVS.pdf
24. Eurostat (2021). *Life expectancy decreased in 2020 across the EU*. Retrieved 15.06.2021, from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20210407-1?redirect=%2Feurostat%2F>
25. Favell, A. (2008). *Eurostars and Eurocities: Free Movement and Mobility in an Integrating Europe*. Oxford: Blackwell.
26. Fernandes, S. & Maslauskaitė, K. (2013). *A Social Dimension for the EMU: Why and How?* Policy Paper 98. Paris: Jacques Delors Institute. Retrieved 15.06.2021, from <https://institutdelors.eu/en/publications/a-social-dimension-for-the-emu-why-and-how/>
27. Ferrera, M. (2017). The European Social Union: A Missing but Necessary “Political Good”. In Vandenbroucke, F., Barnard, C., & De Baere, G. (eds.). *A European Social Union after the Crisis*. Cambridge: Cambridge University Press, 47–67, DOI: 10.1080/01402382.2014.919771.
28. Ferrera, M. (2014). Social Europe and its Components in the Midst of the Crisis: A Conclusion, *West European Politics*, 37:4, 825-843, DOI: 10.1080/01402382.2014.919771
29. Gabel, M.J. & Whitten, G.D. (1997). Economic Conditions, Economic Perceptions, and Public Support for European Integration, *Political Behavior*, 19(1), 81–96.
30. Gallie, D. & Serge P. (2000). *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
31. Golinowska, S., Hengstenberg, P., & Żukowski, M. (eds) (2009). *Diversity and Commonality in European Social Policies: The Forging of a European Social Model*. Warsaw: Friedrich-Ebert-Stiftung and Wydawnictwo Naukowe Scholar.
32. Gugushvili, D. et al. (2021). Welfare solidarities in the age of mass migration: evidence from European Social Survey 2016, *Acta Politica*, 56, 351–375.
33. Hix, S. (2005). *The Political System of the European Union*. Palgrave Macmillan.
34. Hooghe, L. & Marks, G. (2019). Grand theories of European integration in the twenty-first century, *Journal of European Public Policy*, 26(8), 1113–1133.
35. Jepsen, M., & Pascual, A.S. (2005). The European Social Model: an exercise in deconstruction. *Journal of European Social Policy*, 15(3), 231–245, doi:10.1177/095892870505408.

36. Judt T. (2011). *A Grand Illusion? An Essay on Europe*, New York University Press, New York.
37. Kovacheva, S., van Doorne-Huiskes, A., & Anttila, T. (2011). The Institutional Context of the Quality of Life in Europe'. In Back-Wiklund, M., Van der Lippe, T., Den Dulk, L., & van Doorne-Huiskes, A. (eds.). *Quality of Life and Work in Europe: Theory, Policy, Practice. Basingstokes: Palgrave Macmillan*, 2011, 32-54.
38. Kymlicka, W. (2015). Solidarity in diverse societies: beyond neoliberal multiculturalism and welfare chauvinism. In Kaul, V., & Vajpeyi, A. (eds.) *Minorities and populism—critical perspectives from South Asia and Europe. Philosophy and politics—critical explorations*, vol. 10, 41–62. Cham: Springer.
39. Misa, T. J., & Schot, J. (2005). Introduction, *History and Technology*, 21(1), 1-19, DOI: 10.1080/07341510500037487
40. Pierson, P. (1996). The path to European integration. A historical institutionalist analysis, *Comparative Political Studies*, 29(2): 123-163.
41. Risse, T. (2001). A European Identity? Europeanization and the Evolution of Nation State Identities. In Cowles, M.G., Caporaso, J., & Risse, T. (eds), *Europeanization and Domestic Change*. Ithaca, NY: Cornell University Press: 198–216.
42. Saurugger, S. (2014). *Theoretical Approaches to European Integration*. Palgrave Macmillan.
43. Schimmelfennig, F., & Winzen, T. (2019). Grand Theories, Differentiated Integration, *Journal of European Public Policy*, 26(8), 1172-1192.
44. Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>.
45. Therborn, G. (1995). *European Modernity and Beyond: The Trajectory of European Societies 1945–2000*. Thousand Oaks, CA: Sage.
46. Threlfall, M. (2007). The Social Dimension of the European Union. Innovative Methods for Advancing Integration, *Global Social Policy* 7, 3, 271-293, DOI: 10.1177/1468018107082235
47. Trenz, H.J. (2011). Social Theory and European Integration. In Favell, A., & Guiraudon, V. (eds), *Sociology of the European Union*. Palgrave Macmillan, 193-214.
48. Turner, B. S. (2016). We are all denizens now: on the erosion of citizenship, *Citizenship Studies*, 20(6-7), 679-692.
49. Vandenbroucke, F., Cantillon, B., Van Mechelen, N., Goedemé, T., & van Lancker, A. (2013). The EU and Minimum Income Protection Clarifying the Policy Conundrum. In Marx, I. & Nelson, K. (eds), *Minimum Income Protection in Flux*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 271–317.
50. Vaughan-Whitehead, D. (2015). *The European Social Model in Crisis. Is Europe Losing Its Soul?* Edward Elgar Publishing.
51. Vollaard, H. (2018). *European Disintegration. A Search for Explanations*. Palgrave Macmillan.

Декларация: Статията е получила подкрепата на програма Еразъм+ на Европейския съюз, проект № 620841-EPP-1-2020-1-BG-EPPJMO-CoE.

